

dalmi) átélés és az élmény kifejezése iránt. Írásaiban a közvetlen hatást, méghozzá az erőteljes közvetlen hatást szorgalmazta. Maga Urbán János közli személyes élményét (70.) 1940 tavaszánól, amikor konspirációs körülmények között Cseh Károly összehozza őt Ósz Szabó Jánossal. A találkozó végén — írja Urbán János — »Arról beszélt, hogy akik nem élték át a proletárvilág koldúséletét, akik nem tudják, mi az, ha valaki életben először a katonaságnál húz cipőt a lábára (...) és nem látták még, hogyan szotyognak rongyokba csavarva a náthás, beteg gyerekek, azoknak hiába is írtok minderről, az úri osztálynak szitok és átok zuhataga kell, hogy megrettenjen és érezze a tömegek erejét«. Ez a »sitok és átok zuhataga« jelen van tudósításaiban, kritikájában és a széppróza eszközeivel írt karcolataiban és kisnovelláiban.

Urbán János, Cseh Károly életének utolsó évtizedéről írva, még valakinek emel emléket: a történelem szempontjából mindig háttérben maradó, rengeteg személyi megpróbáltatáson áteső és sok állhatatosságot tanúsító forradalmárfeleségnek. Cseh Károly és Izsáki Ilona esetében is érvényes a szállóige, hogy egy nagy egyéniség és férfi mögött rendszerint nagy élettárs és feleség található.

Összegezve: Urbán János sok munkát igénylő vállalkozása — személyi adottsága, tehetsége és ügyszeretete következtében — eredményesnek bizonyult. Egy nagy egyéniségről szóló jó könyvvel gazdagodtunk.

Dr. REHÁK LÁSZLÓ

A MONDATLANIG ÉS TOVÁBB

PAP JÓZSEF: *Rendhagyó halászás.*

Forum, Újvidék, 1974.

Pap József a kimondhatatlant ostromolja: már abban is, hogy hosszú, szinte költészet-nemlétnék nevezhető hallgatásai előre megtervezettek. S mikor megszólal, költészete jelen idejében némelyütt lírájának múltját: a megtörtént verset mondja. S a tizenegy évvel ezelőtti publikáció az új verseskönyv ciklusrendjében már nem a *Rés* jegyeit, nem a B. Szabó György miniatúráival összelelt hiányvilágot viseli homlokán, hanem megpróbál másfajta rendbe illeszkedni. A költő napról napra úgy jut el a mondatlanig, hogy közben verssel és világgal néz farkasszemet.. Hiába kísért a *Piszkozat* tréfásan incselkedő önmegtartóztatása, *Nem lesz ma versírás*, a vázlat is — mert költő írta — önmaga (szokás- és létezőmódja) ellenére összeáll költeménnyé.

A csönd versképző ereje csak ott kimutatható — esztétikumot létrehozó —, ahol volt mi után hallgatni; a csönd utáni csönd nem más, mint kivonulás a költészetből. Az el nem mondott, le nem írt, képpé (akár nyomdajelek betűhalmazává) nem fogalmazott vers megszűnik vers lenni. Pap József csöndjei beszédek: a már kimondott-megnevezett után a várakozást csak még jobban fokozó *hiány-vizjel* — a meglévőt a hallgatással szinte mitikussá nagyító várakozáspillanat — a költő egyfajta tartózkodására utal. Aki a szólást választja, tudja, hogy csak úgy szabad újra jelen lenni, hogy ebben — akár végérvényes jelleggel — saját líratörvénye nyerjen bizonyítást. Már amennyire végérvényes a líra, amennyire törvényt fogalmazható a két verseskönyv közötti hosszú hallgatás, amennyire a szó és szó közötti árok nem csupán az élményeket, érzelmi síkokat fölmutató vers és a gon-

dolatilag megélt (szóval, betűvel, hanggal bekerített) »csinált«-vers külön-
bözőségét jelzi, hanem azt is, hogy a szülőföld (táj és ember) gyermek-
kortól meghatározó kötése miként bomlik az absztrahálás folytán egy
másfajta — az előbbi nem megtagadó, de azt magában véve vele együtt
fölerősödő — kötéssé: líratartományá.

A Rés utáni bőséges szünet alapjaiban nem változtatta meg a költő
pályáját; az amott látott szervezettség — a tudatosan *könyvvversé*: sorok
közötti fehér szünetté és egybeláncolt diarabok ellágyuló és tiltakozó folyon-
dárává alakított világ — a *Rendhagyó halászás*nak is sajátja. Igazán csak
itt végeztetett el az *átértékelődés*: a korábbi kötetből magával emelte azo-
kat a verseket és érzésvilágokat, amelyek az újabb keletű és feltehetően
nemcsak az eszköztár kezelésével gazdagodó lírában most már végérvénye-
sen elnyerték helyüket. Ha a Rés megszerkesztett könyv volt, a *Rendhagyó*
halászás lineáris emléksora visszafelér rá. A szociális indulat, a kiszolgálta-
tottság és az embert megalázó erőszak elleni tiltakozás a *táj emberét* azon
íbelőszékbe helyezi, honnan a vers magas hangon kicsapódó vádirat: az
elégikus hangra hajló, csipetnyi bánattal és az emlékező szomorúságával
megáldott költő *nem menekülhetsz* = parancsszóva.

Mily furcsán is hangzik Pap Józsefet olvasva a *parancsszó*, a *tiltako-
zás*, mily furcsán az erőszakra erőszakkal, a humánus erőszakával felelő
költő szavainak *pontos rendje*: gépfegyverropogása! A vers élethelyzeteket
szül, az élethelyzetek verset; a monumentum nemcsak *Tisza mente népének*
dolgos keze által, de — akár a vers — szavak gerlebúgásában építődik.
A kimondhatatlan, sokszor befelé nyelt szavakban van a külső és belső —
vajdasági és magánléti — történelem *parttalan vonulása*. S ahogyan a vers-
sel megtisztelt képzőművész, Ács József az időt a tájból kiemeli, éppúgy
Pap József is — mindenfajta portrévers egy kicsit az önarcképből is köl-
csönöz — megcselekszi ezt.

Sohasem csak a topográfiailag megnevezett (szűkített?) gyermek-
korból, a *Nagyároki dűlőből*, az apától örökségül kapott szavak súlyából
áll össze az *otthoniakat* emlékezéssel példaképpé avató zsánerkép egy-
személyű igazsága. Bárhogyan is álmódózásra csábít a *főveny-csipejű Tisza*,
s lesz költő és táj, szülőföld és a belőle kiszakadt viszonya szerelmesek
egymásért élő-haló kapcsolatához hasonló, a sohasem visszahozható Idő —
kiszakítva magát a reáliák börtönéből — fölismeri a meg nem írható
verset. Amelyet már nem lehet megírni és mégis meg kell írni: melyben
a tér — idő keresztjére feszített vajdasági emlék (benne Laták István földi
bodzája éppúgy, akárrcsak a sokszor megidézett Tolnai Ottó *üvegfalú PL-
hűtőkocsija*) több lesz önmagánál: a minden idegszálával *könyvverset*
író, hallgatás-szünetbe: *köemlők közt önnön tején nőtt* magányba burko-
lódzó költő kitérés-kísérlete. Kitérés az emlékek hálójából, menekülés
egy másfajta, az előbbiekhöz csak nagy áttételekkel kötődő valóságba, a
vers valóságába. Karcos verset, nem-verset, hallgatás-lírat termő korunk-
ban Pap József — szinte törlessként — úgy húzza át, úgy teszi meg nem
történeté nosztalgikus visszavágódását, hogy a természeti világ ősidőktől
változatlan rendjét visszafordítja.

*Emlékezetből kél a nap.
Föld alól süt a házra :
Távol ködéből kiszakad.
Szemünket körüljárja.*

A *Tájkép* ellenszegülések: sikerrel megvívott költői csaták eredménye.
A megkülönböztetett hangsúlyt kapó öklömnyi Napként visszasugárzó ház
egyszeri helyből *Hellyé*, a pillanatnyi látványból verset-emléket rendező
minőség alakul; és most már mindegy, hogy valóban meglévő képzőmű-
vészeti alkotás-e vagy csak a *távol ködéből fölsejlő* valamikori élmény: a
semmiből semmibe nézés hívta elő a verset.

Pap József szavainak biztonságát, képi látásának szervezettségét a meg-
rajzolt és példaképpül választott, fölköszöntött vagy csak éppen mozaikban
nevén szólított művésztársak: költők, írók és nem utolsósorban a szívbeli

jóbarátként verset vigyázó képzőművészek is alakították. Mindnyájan egyetlen virágot gondolnak szívük ablakában, s a költő szinte fölmagasztosul, ha erre a színességre-elevenségre: művekből megnyilatkozó énjük tisztaságára, *Allásfoglalására* tekint. *Jósága köterhe alatt* nem izzad a vers, nem ficamodik ki a nyelv, nem döccen meg a gondolat, tisztelgő »látogatásai« közül mégis inkább azok a legsikerültebbek, ahol a meglátogatott művész életműve saját gondolatainak tovább folytatására sarkallja. Sáfárány Imre »*Beteg virág*«-ja, virágszirom-karmaival, pillanatot és öröklét, elmúlás és megmaradás között őrlődő vég nélküli tusáival nemcsak szavakba transzformált képzőművészeti alkotás, de a másodlagos — már műalkotás közvetítette — élmény újjászületése. Ugyanaz hevíti, mint a *Nélkül* kiüresedett világát: a valamitől meglopott, *szárnyak nélküli ég*: szabadságkiváncsosság. És B. Szabó György első könyvet még vigyázó tekintete, gondolatainak, látomásainak máig tartó jelenvalósága Pap Józsefet önmaga vállalására ösztönzi. Ezért, hogy a kevés szavú, rideg magányát: börtön-szabadságát fogalmazó költő modern verse és a hazalátogatást, embertársi-szerelmi kapcsolatokat, érzéseket elősoroló élménylira a megalkotás módja és a formakülönbözőségek ellenére sem különül el egymástól.

Az időélményt főlnagyító és a klasszikusra figyelő tekintetnek köszönhető az az áthallás, amely *Az én időm* című költemény kezdő (és egyben befejező) sorát — *Gömbölyűsége lassan elszivárog* — József Attila *Ars poeticájából* eredezteti. Ha az idő Papnál címmé kiemelve *én időmmé* is alakul, túlságosan kicsi a szöveggörnyezetben megtett távolság ahhoz, hogy az *Óda* költőjénél ismert *lassan elszivárog* nem sértene a fülünket.

Pedig Pap József — annak ellenére, hogy kiemelt szavait dédelgeti, más-más helyzetű teherpróbák ellé állítja — *versmondatai* a legjellemzőbbek. Már az is újdonság, ahogyan a cikluscímek alá kerekített »értelmezéseivel« megadja a versek hangulati esszenciáját. A *Résben* még kép és szó — B. Szabó György miniatűrjai és a vele szembe állított cikluscímek — végeztek azt az előrejelzést, melyet a *Rendhagyó halászás* felelgető mondatai. A cikluscímhez kötődő, amazzal nemegyszer kiteljesítő versmondatok némelyike önálló versként is megáll: *Eljutni a mondatlanig napról napra. Éjjel- nappal ólomfoglatban*. Ehhez hasonló remekléseket még olyan versekben (pl. a szerelmes versekben) is olvashatunk, ahol a kemélység gyakran fölenged, s a kiváló sorok közé — *Éjszakája homokszem-ébrenlét* — semmitmondó vagy számtalanszor használt s így megkopott »fényes« szavak kerülnek. (*Vágyak duzzadó folyam ágyai nappalok*).

A *Rendhagyó halászat* szigorúan válogatott darabjai líraválságról regélő korunkban *A vers születése* mellett tesznek hitet. Pap József egy sikoltásba éppúgy beelátja a végtelent, akár a gerlebúgásba. Gondolatai ezért a mondatlanig terjednek — és tovább.

SAKOLCZAY LAIOS

FIGYELMET ÉRDEMLŐ KÍSÉRLET

GION NÁNDOR: *Olyan, mintha nyár volna*.
Forum, Újvidék, 1974.

Mindössze egy éven belül már a második könyv jelzi Gion termékenységét. Míg a *Virágos Katona* nagy elismerésben részesült, addig az *Olyan, mintha nyár volna* eddigi visszhangja nem különösen nagy. Bányai János szerint